

Çevredilbilim ve Dilin İmkânlarını Kullanmak: Çöp Kutularındaki Yazılar Üzerinden Çevre Bilinci Oluşturmada Hamburg Örneği

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZNUR DURGUN*

Öz

Yaşadığımız çağda çevre sorunlarının giderek artması, çevre bilinci oluşturmak üzere dilden mümkün mertebe yararlanmanın önemini, dolayısıyla da dilin, çevre sorunlarına karşı eleştirel tavır alma ve farkındalık yaratma noktasında kullanımına vurgu yapan, görece yeni bir disiplin olan çevredilbilim çalışmalarını gündeme getirmiştir. Bu çalışmada öncelikle çevredilbilim kavramı ve gelişimine ana hatlarıyla yer verilecek, ardından, topluma çevre bilinci aşlamak üzere dilin imkânlarından ne ölçüde istifade edildiği/edilebileceği, Hamburg'daki çöp kutuları yazılarının analiziyle gösterilecektir. Almanya'nın en yeşil kenti olarak bilinen, çevre bilinci ve sürdürülebilir kentsel gelişim projelerinden ötürü farklı kurumlarca ödüllere layık görülen Hamburg'un dört bir tarafına konuşlandırılmış küçük kırmızı çöp kutuları üzerindeki kısa, öz, bir o kadar da çarpıcı ifadeler, belli kelime oyunları popöler kültür unsurları, edebiyat, sanat, müzik ve gündelik hayattan örnekler içermekte, böylece insanlar çöp kutularını kullanmaya teşvik edilmektedir. Hamburg'da çöp kutuları üzerindeki yazılarla nasıl ekolojik mesajların verildiğinin gösterileceği bu çalışma şüphesiz, Türkçenin bu husustaki imkânlarına dair de ciddi bir fikir verecektir.

Anahtar sözcükler: Çevredilbilim, Hamburg, çöp kutusu yazıları, söylem, çevre bilinci

ECOLINGUISTICS AND USING THE POSSIBILITIES OF LANGUAGE:
THE HAMBURG EXAMPLE OF CREATING ENVIRONMENTAL AWARENESS
THROUGH PHRASES ON GARBAGE CANS

Abstract

The increasing environmental problems of our time have brought to the fore the importance of employing language as much as possible to create environmental awareness, and thus the relatively new discipline of ecolinguistics, which emphasizes using language to take a critical stance against environmental problems and to create awareness. This study will first outline the emergence and development of the concept of ecolinguistics. It will then go on to show how the possibilities of language are/can be used to create environmental awareness in society through an analysis of the phrases on garbage cans in Hamburg. The short, concise and striking phrases on the small red garbage cans dotted around Hamburg, known as Germany's greenest city and awarded by various institutions for environmental awareness and sustainable urban development projects, include

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul, Türkiye. Orcid: 0000-0001-5574-0987, E-Posta: oznur.durgun@medeniyet.edu.tr

Gönderilme Tarihi: 22 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 19 Ekim 2024

certain puns, elements of popular culture, examples from literature, art, music and everyday life, encouraging people to use bins. This study will undoubtedly give a serious idea of the possibilities of Turkish in this regard, showing how ecological messages are conveyed through the phrases on the garbage cans in Hamburg.

Keywords: Ecolinguistics, Hamburg, garbage can phrases, discourse, environmental awareness

GİRİŞ: ÇEVREDİLBİLİM KAVRAMI VE GELİŞİMİ

Çevredilbilim (*Ecolinguistics*, *Ökolinquistik*), dil ile toplum arasındaki ilişkilerin konu edindiği toplumdilbilim/sosyolengüistik (*sociolinguistics*) disiplininden doğan; dilin gelişim, etki ve dönüşümünü, toplumsal bağlamından ziyade daha geniş bir çerçevede, diğer türler ve fiziksel çevreyle ilişkisi merkezinde inceleyen bir disiplindir. Dilin, toplumsal sorunlara yönelik farkındalık oluşturmak için kullanımı noktasında ciddi imkânları barındıran çevredilbilim, her ne kadar toplumdilbilimle örtüşse de dil ile fiziksel çevre ilişkisinin çok daha güçlü şekilde vurgulanması ve dilin kullanımıyla yaşadığımız dünyaya ilişkin sorunlar konusunda farkındalık oluşturulmasına katkı sağlamasıyla toplumdilbilimden ayrılır ve onu bir nevi daha ileri bir aşamaya taşır.¹ Bu bağlamda “çevredilbilim, dil bilimine yeni bir soluk getirerek onun dinamik doğasını daha iyi anlamamıza yardımcı olur” (Angelov, 2017, s. 160).

Görece yeni bir disiplin olan çevredilbilimin mahiyeti ve sınırlarını daha iyi kavramak adına *International Ecolinguistics Association* (Uluslararası Çevredilbilim Cemiyeti) tarafından yapılan tanımlama aydınlatıcı olacaktır. Burada çevredilbilim; dilin, insanların diğer türler ve fiziksel çevre ile ilişkileri çerçevesinde hayatın devamını sağlayan “etkileşimlerde” edindiği rolünü inceleyen bir alan olarak tanımlanırken, iki temel amacının olduğu vurgulanır. Bunlardan ilki, “insanları yalnızca toplumun bir parçası olarak değil, aynı zamanda daha büyük ekosistemlerin bir parçası olarak gören dil teorileri geliştirmek”, diğeri ise “dilbilimin, iklim değişikliği ve biyolojik çeşitlilik kaybından çevresel adalete kadar temel ekolojik sorunları ele almak için nasıl kullanılabileceğini göstermektir.” (The International Ecolinguistics Association). Dolayısıyla çevredilbilim araştırmaları, birincisi dilin, içinde bulunduğu “fiziksel” ve “toplumsal” çevreden nasıl etkilendiğini incelemek, ikincisi ise “dil” ve “söylem”in “çevre” ve “ekoloji” üzerindeki etkisini tespit etmek üzere iki yöne sahiptir (Stanlaw, 2020). Çevredilbilim, yeni bir disiplin olmasının yanı sıra birbirinden farklı iki yöne sahip olması nedeniyle kesin tanımı konusunda hâlâ uzlaşıya varılamayan, belirsizlik içeren bir kavram olarak da değerlendirilmiştir.²

¹ Toplumdilbilime ve dilin, içinde geliştiği toplumla ilişkisine dair şu çalışmalara müracaat edilebilir: (Wang vd, 2023, s. 1-9), (Trudgill, 2000), (Öztürk Dağabakan, 2019), (Çolak, 2019), (İmer, 1987, s. 213-230), (Aksan, 1977), (Aşkın Balcı, 2019, s. 45-55).

² “Çevredilbilimin ne olduğu konusundaki belirsizliğe” değinen Tahir Balcı, Fill tarafından yapılan şu tanımlara (Fill, 1996) dikkat çeker: “En geniş anlamda çevrebilimle dilbilimin buluştuğu üstalan olarak “Çevredilbilim”, “Çevrebilimden ödünclenen kavram ve ilkeleri dile uygulayan dilbilim” alanı olarak “çevrebilimsel dilbilim”, “dil ile çevresel sorunlar arasındaki ilişkileri araştıran alan” olarak “dil çevrebilimi”, “Çokdilliliğe, dillerin korunmasına ve geliştirilmesine vurgu yapılarak dillerarası etkileşimi araştıran alan” olarak “diller çevrebilimi”. Fakat Balcı, içerik ve yöntem açısından belirsiz olması nedeniyle çevredilbilimi, “uygulamalı dilbilim” alanı olarak görmeye mesafeli yaklaşmaktadır. Bkz. (Balcı, 2005). Türkçe literatürde çevredilbilim çalışmaları hayli azdır. Balcı’nın çalışmasının yanı sıra, Erdoğan Boz’un çokdillilik ile

Doğadaki biyolojik çeşitliliğin ‘dil’ için bir metafor olarak kullanılması, yani bazı biyolojik türler gibi dillerin de zaman içerisinde yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği olgusu temelinde çevredilbilim, kavramdan ziyade bir fikir olarak 1960’lı yıllarda ortaya çıkmıştır denebilir.³ Amerikalı dilbilimci Charles F. Voegelin ve eşi Florence M. Voegelin, belirli bir bölgedeki dillerin çeşitliliği, birbirleriyle ilişkileri ve hayatta kalma biçimlerini incelemek üzere kullandıkları *linguistic ecology* “dilbilimsel ekoloji” kavramıyla dillerin, yalıtılmış bir mekânda varlıklarını sürdürmelerinden ziyade ancak birbirleriyle iletişim hâlinde hayatta kalabileceklerine dikkat çekiyorlardı. Bu nedenle, dilsel ekolojinin “belirli bir dille değil, belirli bir alanla ve seçici bir dikkatle birkaç dile değil, o alandaki tüm dillere kapsamlı” şekilde yaklaşması gerektiğini savunuyorlardı (Voegelin ve Voegelin, 1964, s. 2).

Voegelinlerin “dilbilimsel ekoloji” yaklaşımı, ilerleyen yıllarda Amerikalı dilbilimci Einar Ingvald Haugen tarafından geliştirildi. Haugen’e göre dilbilimsel ekoloji, “herhangi bir dil ile çevresi arasındaki etkileşimlerin incelenmesi” anlamına geliyordu (1972, s. 325). Haugen’in çalışmalarında, bir toplumda azınlıkta olanların konuştuğu diller, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan diller, dil ölümü, dil emperyalizmi, bireysel ve toplumsal çok dillilik gibi konulara dikkat çekiliyordu (Fill, 2018, s. 12). Çevredilbilimi biyolojik ve dilsel çeşitlilik bağlamında değerlendiren bir diğer isim Macar kökenli Amerikan dilbilimci Ádám Makkai idi. Chicago’daki bir konferansta *ecolinguistics* terimini ilk kez Makkai’ye sözlü olarak aktaran da Haugen’di (Couto, 2014, s. 124). Makkai, çevredilbilimi sistematik biçimde tartışmak yerine “dil, insanlar, hayvanlar, bitkiler”, “dil ve gruplar”, “dil ve çatışma”, “etnolinguistik”, “dillerin ekolojisi” gibi temel konulara eğilmiş; çalışmalarını, Voegelin ve Haugen’in geliştirdiği şekilde biyolojik ve dilsel çeşitlilik ilişkisi eksenine oturtmuştu (Couto, 2014, s. 125).⁴ Çevredilbilim (*Ecolinguistics*) kavramını yazılı bir metinde ilk kez kullanan ise psikodilbilim uzmanı Kurt Salzinger idi. Salzinger, çevredilbilim kavramını çevrenin dile olan etkisine dikkat çekmek üzere psikodilbilim, nörodilbilim ve toplumdilbilimle ilişkilendirerek kullanmıştı (Salzinger, 1979, s. 109-129).⁵

İlk kez Alman doğabilimci Ernst Haeckel tarafından kullanılan “ekoloji” (*Ökologie*) kavramının doğuşunda, Charles Darwin’in, biyolojik türlerin çevreye uyum sağlamaları ve zayıf olan bazı türlerin yok olmasıyla birlikte güçlü olanların ayakta kalması temelindeki *Evrım Kuramı*’nın yer aldığını düşünürsek, insanın ve çevresinde ilişkili olduğu her şeyin evrimsel gelişimini konu edinen ekolojinin, dil alanına uygulanması ve çevredilbilim (*Ecolinguistics*)

dillerin korunup geliştirilmesi ekseninde çevredilbilime dikkat çeken şu çalışması zikredilebilir: (Boz, 2013, s. 60-63). Literatürü değerlendiren bir çalışma olarak ayrıca bkz. (Miçooğulları, 2021, s. 462-487).

³ Çevredilbilim disiplininin ortaya çıkışı ve gelişimi konusunda hayli kapsamlı bir çalışma olarak bkz. (Fill, 2018a, s. 7-23.)

⁴ Çevredilbilim yaklaşımında, dilin kendi yapısındaki dönüşümlerinden ziyade çevresel faktörlere vurgu yapan Makkai de yeni doğmakta olan bu disiplinin, kat etmesi gereken çok mesafe olduğunu belirtmiş, sınırlarının belirsizliğini vurgulamıştı. Bkz. (1993, s. 8).

⁵ Bununla birlikte, daha önceleri “çevredilbilim” kavramının ilk kez Fransız dilbilimci Claude Hagège tarafından *L’Homme de paroles* adlı eserde kullanıldığı da iddia edilmişti. Hagège, Fransız Devrimi’yle birlikte artan merkezîyetçi dil/kültür politikaları neticesinde kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kalan diyalektlerin korunması için bir ‘*écolinguistique*’ oluşturmak gerektiğini düşünüyordu. Aslında, Salzinger’den önce Henri Gobard, 1976 tarihli *L’Aliénation linguistique* adlı eserinde Joe Darwin Palmer’in “dil ekolojisi” yaklaşımıyla çevredilbilim disiplini önerdiğini belirtmişti. Aynı zamanda bir başka Fransız dilbilimci Jean-Baptiste Marcellesi, çevredilbilim kavramını, yine dilsel çeşitliliğin korunması bağlamında 1975 yılında yazdığı bir makalesinde üç kez kullanmıştı. Bkz. (Fill, 2018b, s. 2).

kavramının doğuşu da kaçınılmaz olacaktır (Fill, 2018b, s. 1-2). Nitekim Haeckel'in, ekolojiyi "organizmalar ile onların canlı ve cansız ortamları arasındaki karşılıklı ilişkilerin (aynı türdeki ve diğer türdeki organizmalar dahil) incelenmesi" şeklinde tanımlaması, dilbilimcilerin dil ile ekoloji arasındaki ilişki üzerine yeni perspektifler geliştirebilme imkânlarına da zemin hazırlıyordu (Fill, 2018b, s. 1-2).

Çevredilbilim, bağımsız bir araştırma alanı olarak özellikle dilbilimci Michael Halliday'in 1990 yılında *World Congress of Applied Linguistics* (Dünya Uygulamalı Dilbilim Kongresi)'te yaptığı "New Ways of Meaning: The Challenge to Applied Linguistics" (Anlamın Yeni Yolları: Uygulamalı Dilbilime Meydan Okumak) başlıklı konuşmasıyla birlikte farklı bir biçimde gelişmeye başladı. Voegelinler ve Haugen gibi isimlerin öncülük ettiği "Dilbilimsel ekoloji" yaklaşımından ziyade dilin, çevresel farkındalık yaratma ve doğa sorunlarına eleştirel tavır alma noktasında kullanılmasına vurgu yapan Halliday, bahsi geçen konuşmasında, fiziksel ve biyolojik çevreyi anlamlandırma dilin ne denli önemli olduğuna dikkat çekiyor; insanların, "gündelik dilinde" bir taraftan etrafındaki "doğal dünyayı göz ardı edip değersizleştirdiğini" diğer taraftan da "ekolojik sorunların" artarak devam etmesine yol açan bir söylem kullandığını ifade ediyordu (Stanlaw, 2020). Halliday, "sıradan insanların" (Halliday, 2001, s. 193) ekolojik farkındalığa sahip olmalarının marjinalite değil normal bir durum olduğunun özellikle altını çiziyor, uygulamalı dilbilimin insanlar ve diğer canlıların geleceği için aktif biçimde harekete geçirilebileceğini düşünüyordu. Halliday bu bağlamda, "gelişme (*growthism*), türlerin yok olması, kirlilik vb. sorunlar, yalnızca biyologların ve fizikçilerin değil, aynı zamanda uygulamalı dil topluluğunun da sorunudur" (2001, s. 199) diyerek, dilin imkânlarının eleştirel bir ekolojik perspektif geliştirmek üzere kullanılması ve dilbilimcilerin de buna yönelik çalışmalara eğilmesi gerektiğine dikkat çekiyordu. Ekolojik sorunlara yönelik farkındalık oluşturma anlamında çevredilbilimin, 2000'li yıllarda Halliday'in açtığı yoldan ciddi bir ilerleme kat ettiği söylenebilir. Hatta Voegelinler ve Haugen'in öncülük ettiği "dilbilimsel ekoloji" yaklaşımında ekolojinin gerçek anlamda sorunsallaştırılmadığı, sadece metaforik olarak kullanıldığı görülürken Halliday'in yaklaşımının metodolojik ve kuramsal anlamda çevredilbilim için tutarlı bir çerçeve sunduğu iddia edilmiştir (Stanlaw, 2020).

Çevredilbilimin Alwin Frank Fill, Peter Mühlhäusler, Hildo Honório do Couto ve Hermine Penz gibi isimlerin yanı sıra, Wilhelm Trampe (1990) ve Arran Stibbe (2021) gibi araştırmacıların çalışmalarıyla günümüzde dilbilimin rafine bir alt disiplini hâline geldiği söylenebilir.⁶ Konu ekoloji ile dil arasındaki ilişki olduğunda çevredilbilim, etrafımızdaki doğal dünyayı, azami yarar düşüncesiyle sömürmeyi ve doğada insan türü dışındaki varlıkları, kendilerinden hoyratça yararlanılacak nesnelere dönüştürmeyi meşru hâle getirmeyi eleştirmektedir. Ayrıca çevredilbilim, doğaya ve doğada insan dışındaki tüm varlıklara saygı duymayı ve onları korumayı gerekçelendirmeye hizmet edecek bir anlayış için dilin imkânlarından yararlanma amacı taşımaktadır. Bu söylemin odak noktasında ise "insanların diğer organizmalarla ve fiziksel çevreyle olan karşılıklı ilişkilerinin dikkate alınması" gerektiğini vurgulayan, "ekolojik uyum ve denge" felsefesi olarak tanımlayabileceğimiz *ecosophy* (ekosofi, ekofelsefe) kavramsallaştırması yer alır (Ruijie vd. 2018, s. 263; Alexander vd. 2014, s. 104-110). Bu bağlamda "çevredilbilim, ekolojik yıkıma

⁶ Çevredilbilim çalışmalarının son 50 yıllık tarihine dair şu çalışmaya bakılabilir: (Zhou, 2021, s. 461-486).

sebebiyet veren dil biçimlerini eleştirmekle ve insanlara doğal dünyayı koruma konusunda ilham veren yeni dil biçimlerinin araştırılmasına yardımcı olmakla ilgili” (Stibbe, 2021, s. 1) bir alan olarak büyük bir potansiyel taşımaktadır.

Çevredilbilime ilişkin tartıştığımız temel fikirler, bu makalenin odak noktasıyla örtüşmektedir. Ekolojik sorunlara yönelik farkındalık ve çevre bilinci oluşturmak, bu bağlamda dilin imkânlarından yararlanmak üzere çevredilbilim çalışmaları yapılmaya devam etmektedir. Öte yandan, dil ve görsel unsurların bir arada kullanılması suretiyle ekolojik farkındalık ve çevre bilincinin topluma aşılmasının çok daha etkili sonuçlar vereceği göz önünde bulundurulduğunda, uygulamaya yönelik örneklerin değerlendirilmesi de büyük bir önem arz edecektir. Bu bağlamda, topluma çevre bilinci aşılacak üzere dilin imkânlarından ne ölçüde istifade edildiği/edilebileceği, Almanya’nın en yeşil kenti olarak kabul görmüş Hamburg’da bulunan ve fotoğrafları tarafımda çekilen çöp kutusu yazılarının ilk defa bu makalede yapılacak olan analiziyle ortaya konmaya çalışılacaktır⁷. Hamburg sokaklarında bulunan küçük çöp kutuları üzerindeki kısa, öz, bir o kadar da çarpıcı ifadeler, belli kelime oyunları popüler kültür unsurları, edebiyat, sanat ve gündelik hayattan örnekler içermekte, insanlar çöp kutularını kullanmaya teşvik edilmektedir. Bu güçlü söylem, insanların, yaşadıkları çevreye saygılı çok daha iyi bir vatandaş olmalarına katkı sağlamasının yanı sıra, çevredilbilimin temel amaçlarının başında gelen ekolojik farkındalığa dikkat çekilmesine de iyi bir örnek teşkil etmektedir. Hamburg’da çöp kutuları üzerindeki yazılarla nasıl ekolojik mesajların verildiğinin gösterileceği bu çalışmanın, Türkçenin ekolojik bir söylem geliştirmedeki kullanımına dair ciddi bir fikir vereceği muhakkaktır.

HAMBURG VE ÇEVRE BİLİNCİ

Hamburg, başkent Berlin’in ardından nüfus olarak Almanya’nın ikinci büyük kentidir. Hamburg’un, Almanya’nın en büyük limanı ve Avrupa’nın da Rotterdam (Hollanda) ve Antwerp (Belçika)’ten sonra en büyük üçüncü limanına (*Hafen*) sahip olması (Spiegel, 2016), deniz bağlantısı sınırlı olan Almanya’nın asırlardır dünyaya açılan kapısı olmasını da beraberinde getirmiştir. Almanya’nın denizaşırı ticaretinin lokomotifini olan Hamburg, uluslararası limanı sayesinde dünyanın muhtelif yerlerinden insanların karşılaşma kaynaştıkları, girişimci ve yenilikçi bir kent olmuştur. Nitekim kozmopolit bir liman kenti olan Hamburg, Almanya’ya uluslararası nitelikteki birçok yeniliğin girişinde de önemli bir rol oynamıştır (Jefferies, 2011, s. x-xi).

Çevre bilinci ve sürdürülebilir kentsel gelişim projeleri nedeniyle 2011 yılında kendisine Avrupa Komisyonu tarafından *European Green Capital* (Avrupa’nın Yeşil Başkenti) unvanı verilen Hamburg (Schuppert, 2011, s. 254-256), 2021 yılında *The European Centre for Architecture Art Design and Urban Studies* and *The Chicago Athenaeum: Museum of Architecture and Design* (Avrupa Mimarlık Sanat Tasarımı ve Kent Çalışmaları Merkezi ve Chicago Athenaeum: Mimarlık ve Tasarım Müzesi) tarafından verilen *Good Design Award* (İyi Tasarım Ödülü)’ü almaya hak kazanmıştı (Hamburg News, 2021). Hamburg’a bu unvanların verilmesinde şüphesiz, Almanya’da siyasi olarak yaklaşık 50 yıllık geçmişe sahip güçlü bir ekolojik hareketin varlığı etkili olmuştur. Zira kökleri 1970’lere

⁷ “TÜBİTAK 2219-Doktora Sonrası Yurt Dışı Araştırma Bursu (2023-2024)” ile Hamburg’da bulunduğum süre zarfında çektiğim bu fotoğraflar, çalışma sonundaki “Ekler” bölümünde görülebilir. Böyle bir çalışmanın ortaya çıkmasına vesile olan TÜBİTAK’a, ayrıca bazı çöp kutuları üzerindeki Almanca ifadeleri Türkçeye tercüme ederken yardımlarını gördüğüm kıymetli hocam Ahmet Şefik Şenlik’e teşekkürü borç bilirim.

dayanan *Die Grünen* (Yeşiller) Hareketi, o tarihlerde Doğu ve Batı olarak ikiye bölünmüş Almanya'nın Batı tarafında, ekolojik sorunlara duyarlı, Nükleer silahlanma karşıtı, sivil hakları önceleyen bir siyasal oluşum olarak ortaya çıkmıştı (Burchell, 2002, s. 53). 1980 yılında Batı Almanya'da kurulan Yeşiller Partisi, Batı ve Doğu Almanya'nın 1990'da birleşmesinin ardından, Doğu Almanya'da benzer fikirlere sahip fakat çoğunlukla sivil haklara vurgu yapan muhalif gruplardan *Bündnis 90* (Birlik 90) ile 1993 yılında birleşmişti (Probst, 2007, 173-188).

Yeşiller Hareketi, özellikle 1990'lı yıllarda ve 2000'lerin başında popüler bir siyasi hareket olmuştu. Merkez-sol bir parti olarak tanımlanabilecek *Bündnis 90/Die Grünen* (Birlik 90/Yeşiller), 1998'den 2005'e kadar *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (= SPD: Alman Sosyal Demokrat Partisi)'in koalisyonundaki küçük ortağı olmuş ve ekolojik duyarlılık noktasında koalisyonundaki büyük ortağını da kısmen etkilemişti (Carter, 2018, s. 125-128). Dolayısıyla, 26 Eylül 2021'deki Federal Seçimler'den bu yana *Freie Demokratische Partei* (= FDP: Sosyal Demokratlar ve Özgür Demokratik Parti) ile koalisyon ortağı olan Yeşiller Hareketi, Alman seçimlerinde hiçbir zaman birinci olamasa da ortaya çıkışından itibaren, koalisyonda olduğu dönemlerde veya muhalefetteyken ekolojik bilinç vurgulu siyasi projelerinden ötürü Alman siyasetinde etkisini her zaman hissettirmiştir. Yeşiller Hareketi'nin ekolojik temelli siyasi görüşleri, büyük oranda Avrupa Parlamentosu bünyesinde etkili olan, Alman Yeşiller Hareketi'nin de bir parçası olduğu çok uluslu *European Green Party* (= EGP: Avrupa Yeşil Partisi) tarafından da benimsenmektedir. Dolayısıyla "Yeşil" siyasi fikirler, sadece Almanya'da değil, Avrupa'nın birçok ülkesinde büyük destek görmekte ve bu politikaları benimseyen partiler, kendi ülkelerinin yönetiminde söz sahibi olabilmektedirler.⁸

Genel itibarıyla Avrupa Birliği, özelde ise Alman siyasetinde ekolojiyi öne çıkaran, sürdürülebilirlik ve geri dönüşümü vurgulayan, iklim krizine karşı tedbirler almayı ve geliştirmeyi hedefleyen, ekosistemin korunmasına yönelik olarak hazırlanan toplumsal projeler, Hamburg'da hayli belirgin şekilde kendini göstermektedir. Bunda şüphesiz, çevre politikalarına duyarlı siyasi görüş sahiplerinin Hamburg yönetiminde uzun süredir hâkim konumda olmalarının rolü vardır. Dolayısıyla, Hamburg'da ekolojiyle ilgili toplumsal projelere öncelik veren siyasi kültür kökleşmiş ve bu da çevre duyarlılığının gelişmesini beraberinde getirmiştir. Hamburg'un çevre dostu bir kent olmasını sadece belirli siyasi görüşlerden partilerin etkisiyle açıklamak elbette doğru olmaz. Esasında bu, Hamburg yöneticilerinin, halkı yeşil alanlarla bütünleştirmeyi önceleyen 100 yıllık şehir planlama perspektiflerinin bir ürünüdür. Bu şehir planlama perspektifi, 1919 yılında şehir planlamacısı Fritz Schumacher'in Hamburg'un kentsel alanını halkın kolayca ulaşabileceği yeşil alanlarla birleştirme projesine dayanarak gelişmiştir. Bu bağlamda, "yeşil liman kenti" olarak adlandırılan, Avrupa'nın sürdürülebilirlik açısından en önde gelen şehri kabul edilen ve kentsel mekânının %44,5'i doğal alan olan Hamburg'da ekolojik bilinç oldukça yüksek düzeydedir.⁹

Ekolojik bilinç düzeyinin geliştirilmesi hususunda Hamburg yönetimi inisiyatif olarak, kent sakinlerini de bu inisiyatifin bir parçası kılarak projeler üretmekten geri durmamaktadır. Almanya genelinde artan ekolojik duyarlılık temelinde, geri dönüşüme gidecek atıkların titizlikle ayrıştırılmasından atıkların doğal alana zarar vermesinin önüne geçilmesine kadar bir dizi proje

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. (Emilie van Haute, 2016).

⁹ <https://www.hamburg.com/residents/green/green-network-18996> <https://www.gds.earth/destination/Hamburg/2023/>

hayata geçirilmektedir. Gerek Hamburg halkını bilinçlendirme gerekse halkın bu konuda yapıcı ve aktif bir rol almasını sağlamaya yönelik çevreci projelerin başında şehrin dört bir tarafına konuşlandırılmış canlı kırmızı renkteki küçük çöp kutuları gelmektedir.¹⁰

Çevreci anlayışın göstergesi olarak, 2005 yılında Hamburg'un muhtelif noktalarında bulunan yaklaşık 18.000 çöp kutusu, uyarı-sinyal ışıklarını hatırlatır biçimde canlı kırmızı renge boyanmış ve neredeyse hepsinin üzerine konuşma kutucuğu/balonu çizilmiştir.¹¹ Küçük çöp kutularını, konuşan bir birey gibi yansıtan bu tasarım, Hamburg'daki çevreci anlayışın özgün bir örneği olmakla birlikte, Almanya'nın Münster ve Berlin gibi bazı şehirlerinde ve Avusturya'da kısmen örnek alınmış, buralarda da benzer şekilde çöp kutuları tasarlanmıştır.¹² Fakat – makalenin sonundaki "Ekler" kısmında da görüleceği gibi – üzerindeki yazıları ve görselliği itibarıyla dikkat çeken bu küçük çöp kutusu tasarımı, hiçbir yerde Hamburg'daki kadar kentle bütünleşen bir görüntü arz etmez.

HAMBURG'UN ÇÖP KUTULARI VE ÇEVREDİLBİLİMSEL SÖYLEM

Hamburg'un küçük çöp kutuları üzerindeki yazılar, aşağıda analiz edileceği üzere, yerel-kültürel motiflerin yanı sıra genel anlamda Alman kültürü ve evrensel kavramlara göndermeler içeren, çevreyi korumaya yönelik mesajlar vermektedir. Kimi zaman güldüren, kimi zaman düşündürülen bu mesajlar, çevredilbilimin amaçlarına uygun şekilde, kent insanı ile atıklar arasında bir ilişki kurmakta, çevre bilincinin insanlara aşılması hususunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmada örnek olarak seçilen 30 çöp kutusu yazısının söylem analizine şimdi geçebiliriz.

Hamburg'un küçük çöp kutularında bazen farklı kültür ve dillere göndermeler yapılmaktadır. Bazı çöp kutularındaki *Mülle Grazie!* ifadesi bu bağlamda dikkat çekicidir (Bkz. Ek 1). İtalyancada 'Çok teşekkürler!' anlamına gelen "*Mille Grazie!*" ifadesi, Almancada 'çöp' anlamına gelen "*Müll*" kelimesine referansla "*Mülle Grazie!*" biçiminde yazılarak bir nevi 'çöpler için çok teşekkürler' anlamı verilmek istenmiş ve bu kelime oyunuyla, birey gibi tasarlanan küçük çöp kutusunun, ona atılan çöplerden memnuniyet duyacağı ima edilmiştir. Başka bir dil ve kültür dünyasına referans örneği ise İspanyolcada 'Görüşürüz' anlamına gelen "*Hasta la vista*" ifadesinin kullanımında görülmektedir (Bkz. Ek 2). Bu İspanyolca ifade, herhangi bir söz oyunuyla değiştirilmeden, 'çöp/pislik parçası' manasındaki Almanca "*Dreckstück*" kelimesiyle birleştirilmiş (*Hasta la vista, Dreckstück!* 'Görüşürüz çöp parçası!'), böylece çöpi atan kişinin çöp kutusuyla kurduğu ilişkiye dikkat çekilmiştir.

Başka dile ait bir ifadeyle çöplerin, küçük kırmızı çöp kutularına atılmasının teşvik edildiği yaratıcı örneklerden biri de bazı çöp kutuları üzerindeki "*Stehe hier für Müll-to-go*" 'Burada al-götür atıkları/çöpleri için duruyorum' cümlesidir (Bkz. Ek 3). Evrensel dil niteliğine sahip İngilizcenin, pek çok dil ve kültür dünyasında olduğu gibi Almanca ve Alman kültür dünyası üzerinde de etkin konumda olması bir vakıadır. Bu bağlamda, bir yiyeceğin ya da içeceğin, satın alınan mekânda tüketilebileceği gibi paketle alınıp götürülebileceğine ilişkin İngilizcedeki "*for here or to go*" 'burada mı yoksa alıp götürmek üzere mi?' sorusundaki *to-go* (bu ifade yerine bazen *take away* de kullanılır)

¹⁰ <https://www.hamburg.com/residents/green>

¹¹ <https://www.nach-gedacht.net/bilderserien/hamburg-muelleimer/hamburg-muelleimer-sprueche.htm>

¹² <https://www.pfarre-st-andrae.at/predigten/rein-oder-unrein-ist-das-die-frage/>

ifadesi, 'çöp' manasındaki "Müll" kelimesiyle birleştirilmiş (*Müll-to-go*), böylece tüketim kültürü ve bu kültüre ait ifadelerin evrenselleşmesi nedeniyle bütün dünyaya mal olmuş bir İngilizce kelime, kutuya atılan çöplerin oradan alınıp götürüleceğini belirtmek üzere kullanılmıştır.

Hamburg'da sevimli, küçük bir birey gibi tahayyül edilen çöp kutularına yönelik sempatiyi güçlendirmek üzere bazı ifadelerin kullanıldığı da görülür. Örneğin, bazı çöp kutularındaki "*Hamburgs kleinste Müllkippe*" 'Hamburg'un en küçük çöp kovası' ifadesiyle (Bkz. Ek 4), Hamburg sokaklarındaki küçük çöp kutularının sevimliliklerine dikkat çekilmekte; halkın, çöp kutularını kullanmaları teşvik edilmektedir. Çöp kutularını sevimli, küçük bir birey gibi yansıtmaya ve böylece onları insanlara, kir ve pislik unsurları olarak değil, çevre temizliğini sağlayan sempatik nesnelere şeklinde göstermeye yönelik bir başka ifade de "*Wenn ich groß bin, werd' ich ein Container.*" 'Büyüdüğümde bir konteyner olacağım.' ifadesidir (Bkz. Ek 5). Küçük ve sevimli çöp kutusu, tıpkı bir çocuk gibi büyüyünce ne olacağını söylerken, çok daha büyük hacimlerde atık barındıran konteynerlere bir pislik nesnesi olarak bakılmaması gerektiği; bunların, küçük çöp kutuları gibi sevimli görülmeseler de temizlik işlevlerinden ötürü olumlu şekilde algılanmaları gerektiği mesajını vermektedir.

Halkın çöp kutularını kullanmalarına yönelik teşvik, adeta bir birey gibi düşünülen çöp kutusunun, çöpünü atacak kişiye samimiyetle yönelttiği "*Was Du heute kannst entsorgen,...*" 'Bugün ne atabilirsen,...' (Bkz. Ek 6) ibaresinde de görülmekte, böylece insanların, çöp kutularını düzenli olarak kullanmaları gerektiği mesajı verilmektedir. Çöp kutularından birindeki "*Hier Deine Sorgen einwerfen*" 'Endişeni/kederini buraya at' cümlesiyle (Bkz. Ek 7) ise insanın psikolojik bir durumu olan "endişe" ile "çöp" arasında yaratıcı bir bağ kurulmakta; kişinin, kendini rahatlatmak için psikolojik araçlarla endişelerinden kurtulmasına, adeta endişelerle dolu zihinsel çöp kutusunu boşaltmasına gönderme yapılmaktadır. İnsanın, elinin altındaki kirli nesnelere çöpe atarak onlardan kurtulması, şüphesiz temiz doğasına aykırı bir nesneden uzaklaşmasının vereceği psikolojik rahatlamanın yanı sıra, toplumsal bir görevi yerine getirmekten kaynaklanan bir rahatlamayı da sağlayacaktır.

Birey gibi tahayyül edilen çöp kutusu, başka bir örnekte de çöpü atacak kişiye "*Ich fress' Dir aus der Hand*" 'Senin elinden yiyorum/yemleniyorum' der (Bkz. Ek 8). Almancada metaforik olarak birine kayıtsız şartsız itaat etmeyi (onun bir nevi kölesi olmayı) belirten "*jemanden aus der Hand Fressen*" (Sadıkaj, 2009, s. 96, 99; Demir, 2021, s. 48-482) ifadesinden yararlanılarak çöp kutusunun, insanların atacağı çöplerle besleneceği söylenmekte, bir yandan da onlara olan bağımlılık vurgulanmaktadır. Çöp kutularının beslenmeye ihtiyaçlarının olduğu ve bu suretle insanlara bağımlı olmaları metaforu, bazı çöp kutularındaki "*Bitte füttern!*" 'Lütfen yem verin!' ifadesinde açıkça görülürken (Bkz. Ek 9), bazılarındaki "*Ich fühle mich so leer.*" 'Kendimi o kadar boş hissediyorum ki' ifadesiyle (Bkz. Ek 10), bu ihtiyaçların sadece maddi değil ruhsal da olabileceğini düşündürmektedir. Burada, çöp atılmadığı takdirde boş kalan çöp kutusunun, maddi anlamda aç kalacak olmasının yanı sıra insanda olduğu gibi yalnızlık ve hiçlik hissiyle içsel, duygusal bir boşluğa düşeceğine de işaret edilmektedir. Bir birey gibi tasarlanan çöp kutularından biri üzerinde de "*Wir sollten uns öfter sehen!*" 'Daha sık görüşmeliyiz!' ifadesi yer alır (Bkz. Ek 11). Bir kimsenin, sevdiği biriyle daha sık görüşme talebini hatırlatırcasına insanların çöp kutularını sıkça kullanmaları teşvik edilmektedir. Çöp kutuları, bazı örneklerde adeta bir işyeri gibi tasarlanmıştır.

“*Mich erreichen Sie auch außerhalb der Öffnungszeiten.*” ‘Çalışma saatleri dışında da bana ulaşabilirsiniz’ (Bkz. Ek 12) ve “*24 Stunden geöffnet*” ‘24 saat açık’ ifadeleri (Bkz. Ek 13), çöp kutularının bu kez birey olarak değil bir işyeri gibi addedildiklerini ve adeta 7/24 hizmet verdiklerini göstermektedir.

Çöp kutularında farklı metaforik ifadelerin yer alması da dikkatlerden kaçmaz. Örneğin, yasal ve ahlaki olmayan, “kirli” işler yapmayı belirten “*schmutzige Geschäfte machen*” ifadesi, “*Mache schmutzige Geschäfte*” ‘Pis (karanlık) işlerle uğraşıyorum’ (Bkz. Ek 14) olarak bazı çöp kutularına yazılırken, kirli işler yapmanın çöp atmak söz konusu olduğunda olumlandığı başka bir ibare şöyledir: “*Lass uns schmutzige Dinge tun!*” ‘Haydi kirli işler yapalım!’ (Bkz. Ek 15). Aynı çöp kutusunun diğer tarafındaki “*Bleib sauber, mein Hamburg!*” ‘Temiz kal Hamburg’um!’ ifadesi (Bkz. Ek 16), bu olumlamanın ne kadar akıllıca bir söylemle aktarıldığını gösterir. Zira olumlanan ve özendirilen “kirli iş”, Hamburg’un temizliğine katkı sunmakta; atıkları çöp kutusuna atan Hamburg sakinlerinin, kent temizliğinde üzerlerine düşen vatandaşlık görevlerini yerine getirmelerine gönderme yapılmaktadır.

Atıkların ortadan kaldırılması gerektiği, başka bir çöp kutusunda “*Das Dreckige muss ins Eckige!*” ‘Kirli olan, köşeliye’ ifadesiyle de vurgulanır (Bkz. Ek 17). Fakat burada, kirlilik/pislik kavramı olumlanmaz, aksine kirli olan her şeyin bu “köşeli” çöp kutularına atılarak ortadan kaldırılması ve böylece çevreye zararlı çöplerin def edilmesi gerektiğine dikkat çekilir. Çöp kutuları, asıl işlevleri olan kirlilik/pisliğin ortadan kaldırılması için hazırda beklemektedirler. Çöp kutularından birindeki “*Bin für jeden Dreck zu haben*” ‘Her türlü pis işe varım’ yazısı (Bkz. Ek 18), onların tam da bu işlevine işaret eder. Sokaklardaki küçük çöp kutularının işlevlerini, ancak insanların çöplerini onlara atmakla gerçekleştirebilecekleri, doğru ve toplumsal kurallara uygun olanın, insanların atıklarını çöp kutularına atmak olduğu “*Hinein, hinein, so soll es sein.*” ‘İçine, içine, doğrusu bu.’ yazısıyla da vurgulanır (Bkz. Ek 19). Burada *hinein* [hı'naɪn] ve *sein* [zaɪn] sözcüklerindeki ahengin, ibareyi daha sempatik ve akılda kalıcı kıldığını da belirtmek gerekir. Pis ve zararlı şeyleri, atıkları içine alan başka bir çöp kutusu üzerindeki “*Sauberkeit liegt in meiner Natur!*” ‘Temizlik benim doğamda var!’ yazısıyla (Bkz. Ek 20) ise bir taraftan kirlilikle özdeş görülen çöp kutusuyla çevre temizliğinin sağlandığına, dolayısıyla çöp kutularının temizlikle özdeşleştirilmesi gerektiğine, diğer taraftan temizliğin insan doğasının bir parçası olduğuna dikkat çekilmekte, insan-doğa-temizlik kavramlarının birbirlerinden ayıramayacak kavramlar olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bunların dışında, yine bir kelime oyunuyla “*Herzlich Willkommen*” ‘(Yürekten) Hoş geldiniz’ ifadesindeki “*Will*” yerine “*Müll*” ‘çöp’ sözcüğünün kullanıldığı “*Herzlich Müllkommen!*” yazısı, Almancanın imkânlarından yararlanılmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir (Bkz. Ek 21). Burada çöp kutusu, kendisine ziyaretçi gelmesinden memnuniyet duyan bir kişi gibi, atılan çöpleri sevinçle karşılamakta ve onlara adeta “Hoş geldiniz çöpler!” demektedir.

Çöp kutularındaki yazılarla, hayvan atıklarının sokaklara ya da park ve bahçelere gelişigüzel şekilde atılmamasına yönelik mesajlar verildiği de dikkatlerden kaçmaz. Zira, Alman toplumunun özellikle köpeklerle kurdukları yakın bağ çok iyi bilinmektedir. İnsanların köpeklerini dolaştırdıkları esnada, bunların bıraktıkları pislikleri çöpe atmamaları zaman zaman tartışma konusu hâline gelmiştir. Hamburg’da bu hususta ciddi bir duyarlılığın geliştiği söylenebilir. Köpek

atık torbalarının kullanılması, bunların en yakın çöp kutularına atılması ve çevreye zararlı plastik atıklardan mümkün olduğunca kaçınılması yönündeki teşvik ve çabaların yansımaları, bazı çöp kutularındaki, köpek atık torbasına gönderme yapan “*Haste mal 'ne Tüte Shit?*” ‘Bir torba pisliğin var mı?’ cümlesinde görülebilir (Bkz. Ek 22).

Yalnızca Hamburg’da değil genel itibariyle Almanya’da üzerinde titizlikle durulan konulardan biri de çöp kutularına atılacak atıkların ayrıştırılmasıdır. Özellikle geri dönüşüm süreci açısından yiyecek atıklarının kağıtlarla veya plastiklerle aynı çöp kutusuna atılmamasına ciddi hassasiyet gösterilmektedir. Bir çöp kutusu üzerindeki “*Dein Abfall hat Potenzial bei mir!*” ‘Atığının/çöpünün bende geleceği (istikbali) var!’ ibaresiyle (Bkz. Ek 23) bu duruma dikkat çekilmektedir. Buradaki “*Potenzial*” kelimesi, atıkların çöp kutularına atılmakla ömürlerini tamamlamadıklarına, bazı atıkların geri dönüşümle kullanıma yeniden kazandırılma potansiyeline yani istikbale sahip olduklarına işaret etmek için bilinçli seçilmiş ve böylece insanların geri dönüşümü hesaba katarak atıklarını mutlaka çöp kutularına atmaları gerektiği vurgulanmıştır. Atıkların ayrıştırılmasına yönelik farkındalık oluşturma amacı, “*Ich will keine Schokolade, ich will lieber das Papier.*” ‘Çikolata istemiyorum, kâğıdı tercih ediyorum.’ ifadesinde de görülebilir (Bkz. Ek 24). Bu ifade ayrıca, Alman oyuncu ve şarkıcı Trude Herr tarafından söylenen ve özellikle 1960’larda popüler olan “*Ich will keine Schokolade (ich will lieber einen Mann)*” şarkısını akıllara getirmektedir ki bu, çöp kutularındaki yazılarda Alman dilinin imkânlarından yararlanılması kadar Alman popüler kültür unsurlarına çağrışımlar yapıldığına da iyi bir örnektir.

Popüler kültür unsurlarının kullanımını konusundaki dikkat çekici ve başarılı örneklerden biri de İngilizce “*You’ll never waste alone!*” ‘Asla tek başına atmayacaksın!’ cümlesidir (Bkz. Ek 25). Bu yazıda, dünyaca bilinen “*You will never walk alone*” ‘Asla yalnız yürümeyeceksin’ adlı İngiliz şarkısına gönderme yapıldığı aşikârdır. İngiltere’nin köklü futbol kulüplerinden biri olan Liverpool’un taraftarlarının 1963 yılından beri adeta takım marşı olarak benimsediği bu parça, COVID-19 sürecinde sağlık çalışanlarına destek amaçlı olarak da sıkça söylenmiştir (Hart, 2013 ve BBC, 2020). Hamburg’un bazı çöp kutularına “*You will never walk alone*” şarkısına göndermeyle “*You will never waste alone*” yazılması, Hamburg ve Liverpool kentleri arasındaki özel bağla da ilgilidir. Birisi İngiltere’nin, diğeri Almanya’nın dünya ile bağlantısında önemli role sahip bu iki liman kenti, 1960’larda gençliğin idolü olmuş Liverpool kökenli İngiliz rock müzik grubu *The Beatles* aracılığıyla da özel bir bağa sahiptir. Zira grup, dünyaca üne kavuşmadan önce Ağustos 1960-Mayıs 1962 tarihleri arasında Hamburg’da sahne almıştır (Halpin, 2018, s. 2-3). Dolayısıyla *The Beatles*’in ortaya çıkışında Hamburg’un apayrı bir yeri vardır ve bunun vurgulanması amacıyla da grubun sahne aldığı Hamburg’un eğlence merkezi St. Pauli semtinde, *Beatles Platz* (Beatles Meydanı) bulunmaktadır. Liverpool’a ait bir şarkının sözlerinin Hamburg’un çöp kutularına yazılmak üzere uyarlanması, uluslararası bağlantıya sahip, evrensel nitelikli popüler kültürel öğelerinin söylem açısından ne kadar başarılı şekilde kullanılabileceğini de göstermektedir.

“*Ich will keine Schokolade (ich will lieber einen Mann)*” ve “*You will never walk alone*” örnekleriyle popüler müziklere çağrışım yapılırken çöp kutularının, klasik müzik temelinde sevimli kılındığı örneklere de rastlanmaktadır. Nitekim “*Hier spielt die 9. Sinfonie in d-Moll*” yazısı buna iyi bir örnek teşkil eder (Bkz. Ek 26). Burada, ünlü Alman besteci Ludwig van Beethooven tarafından bestelenen

(Op. 125) *d-Moll* 9. Senfoninin zikredilmesinin yanı sıra bir müzik terimi olan *d-Moll* (İngilizce *d-minor*), Almandaca ‘çöp’ manasına gelen ‘*Müll*’ sözcüğüne referansla *d-Müll* şeklinde yazılmıştır. Bu çöp kutusundaki “*d-Müll*” ibaresi, bir yandan da ‘*d*-grubuna ait çöp’¹³ manasıyla atıkların gruplandırılması ve ayrıştırılmasına dikkat çeker. Dolayısıyla birden fazla çağrışımı olan bu çöp kutusunda başarılı bir kelime oyunu yapılarak “Burada Beethoven’ın 9. Senfonisi çalıyor” gibi bir anlamın verilmek istendiği söylenebilir. Bu kelime oyunu, çöp kutusunun bulunduğu yer ile daha da anlamlı hâle gelmiştir. Zira bu çöp kutusu, Hamburg’un Elbe Nehri kıyısındaki liman bölgesinde bulunan ve kentin simgelerinden biri olan görkemli konser salonu *Elbphilharmonie* civarındaki bir noktaya yerleştirilmiştir. Ayrıca bu yazı, Hamburg’daki diğer çöp kutularında görülen konuşma kutucuğu/balonu yerine, *Elbphilharmonie*’nin mimarisini çağrıştıran bir tasarım içinde yer almaktadır. *Elbphilharmonie*’den bahsetmesi dolayısıyla benzer biçimde yazılmış olan başka bir çöp kutusunda ise “*Danke, dass Sie für diese neue Attraktion nach Hamburg gekommen sind. Bitte beachten Sie auch die Elbphilharmonie.*” ‘Bu yeni etkinlikten/eğlenceden/şenlikten dolayı Hamburg’a geldiğiniz için teşekkürler. *Elbphilharmonie*’ye de bir göz atmanızı tavsiye ederiz’ ifadesine rastlanır (Bkz. Ek 27). Kentin *Elbphilharmonie*’ye daha uzak noktalarında görülebilecek bu çöp kutusu yazısıyla, kente gelen turistlerin dikkati hem Hamburg’un bu sevimli küçük çöp kutularının özgünlüğüne ve kentteki çevre duyarlılığına çekilmekte, hem de turistler, kentin adeta sembolü olmuş bir yapıyı ziyaret etmeye teşvik edilmektedirler.

Hamburg’un çöp kutularındaki yazılarda kente özgü hususlar, halk kültürü ve edebiyat temelli göndermelerle de karşılaşmak mümkündür. Avrupalı birçok milyonerin yaşadığı kent olma özelliğiyle de bilinen Hamburg’un bu yönüne bir çöp kutusunda dikkat çekilmiş, “*Kim milyoner olmak ister?*” adlı bilgi yarışmasının Almandaca olan “*Wer wird Millionär?*” ifadesi, yukarıdaki bazı örneklerde de görüldüğü üzere (Bkz. Ek 1, Ek 21, Ek 26) ‘çöp’ manasındaki “*Müll*” sözcüğüne referansla ve yine ustaca bir söz oyunu ile “*Wer wird Müllionär?*”¹⁴ şeklinde yazılmıştır.¹⁵

Hamburg, dini inanç ve pratikler açısından insanların görece duyarlı olmadıkları bir kent olarak bilirse de Hristiyan kültürü temelli bir ifadenin bir çöp kutusuna yazılması dikkatlerden kaçmaz: “*Geben ist seeliger als nehmen.*” (Bkz. Ek 28). Bu ifade aslında *Yeni Ahit*’in “Elçilerin İşleri Bölümü”nde (20:35) geçen, hayır işlerini teşvik edici nitelikte ahlaki mesaj içeren ve İsa’ya atfedilen “*Geben ist seliger als nehmen*” ‘Verme almakten daha kutsaldır’ ayetidir¹⁶. Bu ayet, bir özdeyiş olarak günlük dile de yerleşmiştir. Böylece kişinin, atıklarını çöpe atarak doğanın korunmasına katkı sağlamak suretiyle bir nevi hayır işlediği ve ahlaki bir üstünlük edindiği vurgulanır. Bu makalede, söylem analizini yapmak üzere Hamburg çöp kutuları üzerindeki yazılardan seçtiğimiz son örnek

¹³ Almanya’da, hastane atıklarının *A-Abfall*, *B-Abfall*, *C-Abfall*, *D-Abfall*, *E-Abfall* (*Abfall* ‘Atık’) olarak sınıflandırılması ve bu grupların hangi tür atıkları ihtiva ettiğine dair bkz. <https://www.fachkraefteschmiede.de/news/detail/krankenhausabfaelle-abfallarten-in-krankenhaeusern-und-anderen-einrichtungen-des-gesundheitswesens/>

¹⁴ “*Wer wird Müllionär?*”, aynı zamanda *Stiftung Naturschutz Berlin* tarafından finanse edilen, birleşik ortaöğretim okulu (*Integrierte Sekundarschule*) öğrencilerinin medya araçlarından istifade ederek çöple ilgili bilgi yarışmaları hazırlayıp animasyonlar, tiyatro oyunları ve reklam klipleriyle çevre sorununa dikkat çektikleri on aylık bir projenin de adıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (ufafabrik, 2024).

¹⁵ Bizzat rastlayamadığım için fotoğrafı tarafımca çekilemeyen bu çöp kutusu ve üzerindeki yazı için bkz. <https://elmaaltshift.com/hamburgdan-sokak-reklamleri/>

¹⁶ <https://www.bibleserver.com/search/LUT/geben%20ist%20seliger>

ise “*Rein oder nicht rein? Das ist keine Frage!*” ‘İçeri mi değil mi? Bu sorgulanamaz bile.’ ifadesidir (Bkz. Ek 29). Burada, dünyaca ünlü İngiliz oyun yazarı William Shakespeare’in *Hamlet (The Tragedy of Hamlet, Prince of Denmark)* oyunundaki meşhur “*To be or not to be, that is the question*” ‘Olmak ya da olmamak, işte bütün mesele bu’ ifadesi temel alınmak suretiyle bir kelime oyunu yapılmıştır. Nitekim *Hamlet*’teki ifadenin Almancasının “*Sein oder nicht sein, das ist hier die Frage*” olmasından bu kelime oyunu çok daha iyi anlaşılacaktır. *Rein* sözcüğünün ‘içeri’ manasının yanı sıra ‘temiz (saf)’ manasına gelmesi de başka bir kelime oyunu olarak dikkat çeker ve verilmek istenen mesajı daha etkili kılar. Bu yazıyla, *Hamlet*’te insanın varoluşunun sorgulandığı meşhur ifadeye gönderme yapılarak, aslında çöp kutularının varlığının hayati önemine dikkat çekilmekte, atıkları çöp kutusuna atmanın tereddüt edilecek bir şey olmadığı ve insanların mutlak surette çöplerini kutulara atmaları gerektiği vurgulanmaktadır.

SONUÇ

Bu makalenin ilk bölümünde, çevredilbilim kavramı ve gelişimi ana hatlarıyla değerlendirilmiş, daha sonra dilin imkânlarından istifade etmek suretiyle topluma çevre bilincinin nasıl aşılanabileceği, Hamburg’daki çöp kutusu yazılarının analiziyle gösterilmeye çalışılmıştır. Almanya’nın en yeşil kenti olarak bilinen Hamburg, Almanya’da siyasi açıdan yaklaşık 50 yıllık geçmişe sahip güçlü bir ekolojik hareket olan *Die Grünen* (Yeşiller)’in etkisinin yoğun şekilde hissedildiği bir kent olmanın yanı sıra, ekolojiyi öne çıkaran, sürdürülebilirlik ve geri dönüşümü vurgulayan, iklim krizine karşı tedbirler almayı ve geliştirmeyi hedefleyen, ekosistemin korunmasına yönelik hazırlanan toplumsal projelerle ayrı bir önemi haizdir. 2005 yılında yaklaşık 18.000 çöp kutusunun canlı kırmızı renge boyanıp üzerlerine, çevreye dair ifadelerin yazılması suretiyle Hamburg, başarılı bir projeye daha imza atmıştır. Bu çöp kutuları üzerindeki kısa, öz ve çarpıcı ifadeler, belli kelime oyunları popüler kültür unsurları, edebiyat, sanat, müzik ve gündelik hayattan örnekler içermekte, böylece insanlar çöp kutularını kullanmaya teşvik edilmektedir. Birbirinden farklı pek çok örneğe rastlamış olsak da sınırı aşacağı düşüncesiyle bu çalışmanın örneklemini – çalışma sonundaki “Ekler” kısmında da görüleceği üzere – otuz çöp kutusu yazısı oluşturmuştur. Kimi zaman güldüren kimi zaman düşündürülen bu yazılar, çevre bilincini oluşturmak üzere dilden ne surette istifade edilebileceğini Hamburg örneğiyle gösterir. Böylesi bir farkındalığı oluşturmak ve ekolojik mesajlar vermek üzere köklü bir geçmişi, edebiyatı ve birikimi olan Türkçenin zenginliklerinden de istifade edilebileceği muhakkaktır. Bu çalışma, çevredilbilim çalışmalarının Türkiye’de henüz emekleme aşamasında olduğu hesaba katılırsa, Türkçenin ekolojik mesajlar iletme imkânlarına dair araştırmacılara ciddi bir fikir verecektir şüphesiz.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan (1977). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dil Bilim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alexander, Richard & Stibbe, Arran (2014). “From the analysis of ecological discourse to the ecological analysis of discourse”. *Language Sciences*, 41, s. 104-110.
- Angelov, Angel G. (2017). “New Paradigm, New Horizons: From Sociolinguistics to Ecolinguistics”. Emilia Slavova, Bozhil Hristov vd. (Ed.). *New Paradigms in English Studies: Language,*

- Linguistics, Literature and Culture in Higher Education, Selected Papers from the Conference held at Sofia University*. Sofia: "St. Kliment Ohridski" University Press, s. 154-166.
- Aşkın Balcı, Hülya (2019). "Etkileşim Dilbilimi ve Toplumdilbilim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 12, S. 68, s. 45-55.
- Balcı, Tahir (2005). "'Çevremdilbilim'e Doğru". 17.07. 2024 tarihinde şu adresten alındı: https://www.academia.edu/40991113/ÇEVREDİLBİLİME_DOĞRU.
- Boz, Erdoğan (2013). "Dillerin Kaybolması ve Çevre Dil Bilimi", *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, S. 746, s. 60-63.
- Burchell, John (2002). *The Evolution of Green Politics: Development and Change Within European Green Parties*. Earthscan Publications Limited: London.
- Carter, Neil (2018). *The Politics of the Environment: Ideas, Activism, Policy*. Third Edition. Cambridge: Cambridge University Press.
- Couto, Hildo Honório do (2014). "Ecological approaches in linguistics: a historical overview". *Language Sciences*, 41, s. 122-128.
- Çolak, Gülcan (2019). *Toplumdilbilimi: Toplumsal Cinsiyet ve Dil*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Demir, Kemal (2021). "Analysis of the Concept of "Hand" in Idioms in Turkish and German with Conceptual Metaphor Analysis Method and Its Pedagogical Implications". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, s. 477-484.
- Fill, Alwin (1996). *Sprachökologie und Ökoluistik: Referate des Symposions an der Universität Klagenfurt, Oktober 1995* (Hrsg.), Tübingen: Stauffenburg Verlag.
- Fill, Alwin (2018a). "Ecolinguistics: Its Origins and its Evolution in the 21st Century". *Revista de Letras - Centro de Humanidades Universidade Federal do Ceará/UFC - Fortaleza-CE*, S. 37, C. 2, s. 7-23.
- Fill, Alwin (2018b). "Introduction". Fill, Alwin & Penz, Hermine (Ed.). *The Routledge Handbook of Ecolinguistics*. New York: Routledge, s.1-7.
- Halliday, Michael A. K. (2001). "New Ways of Meaning: The Challenge to Applied Linguistics," Alwin Fill and Peter Mühlhäusler (Ed.). *The Ecolinguistics Reader: Language, Ecology and Environment*. London and New York: Continuum, s. 175- 202.
- Halpin, Brooke (2018). *Experiencing the Beatles: A Listener's Companion*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Hart, Simon, "Anfield's 50 years of never walking alone", 25 Ekim 2013. 19.08.2024 tarihinde şu adresten alındı: <https://www.independent.co.uk/sport/football/news/anfield-s-50-years-of-never-walking-alone-8905022.html>
- Haugen, Einar (1972). *The Ecology of Language*. Selected and Introduced by Anwar S. Dil. Stanford: Stanford University Press.
- İmer, Kâmile (1987). "Toplum Dil Bilimin Kimi Kavramlarına Kuramsal Bir Bakış ve Dil Türleri". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 31, S. 1-2, s. 213-230.
- Jefferies, Matthew (2011). *Hamburg: A Cultural & Literary History*. Signal Books: Oxford.
- Makkai, Ádám (1993). *Ecolinguistics: towards a new paradigm for the science of language?*. London: Pinter Publishers.

- Miçoğulları, Mehmet (2021). "Çevre Dil Bilimi Bağlamında David Crystal'ın 'Dillerin Katli' Eseri Üzerine Bir Analiz", *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, Yıl 3, S. 5, Nisan, s. 462-487.
- Öztürk Dağabakan, Fatma (2019). *Toplumdilbilim*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Probst, Lothar (2007). "Bündnis 90/Die Grünen (Grüne)". Frank Decker & Viola Neu (Ed.) *Handbuch der deutschen Parteien*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. s. 173-188.
- Ruijie, Zhang & Wei, He (2018). "Ecolinguistics and Ecosophy: For a Harmonious Relationship Between People and Place Through the Intermediate Medium of Language". *Linguistics and the Human Sciences*, C. 14, S. 3, s. 261- 297.
- Sadikaj, Sonila (2009). "Metaphorische Konzepte in Hand-Somatismen des Deutschen und Albanischen. Eine vergleichende Untersuchungim Lichte der kognitiven Linguistik". *Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Ostraviensis / Studia Germanistica*. C. 4, S. 5, s. 83-111.
- Salzinger, Kurt (1979). "Ecolinguistics: A radical behavior theory approach to language behavior". Doris Aaronson & Robert W. Rieber (Ed.). *Psycholinguistic Research: Implications and Applications*. Hillsdale: New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.
- Schuppert, Fabian (2011). "Hamburg". Nevin Cohen (Genel Ed.). *Green Cities: An A- to Z Guide*. London: Sage Publications.
- Stanlaw, James (2020). "Ecolinguistics", *The International Encyclopedia of Linguistic Anthropology*. s. 1-2. 20.06.2024 tarihinde şu adresten alındı: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781118786093.iela0110>
- Stibbe, Arran (2021). *Ecolinguistics: Language, Ecology and the Stories We Live By*. 2nd Edition, London: Routledge.
- Trampe, Wilhelm (1990). *Ökologische Linguistik: Grundlagen einer ökologischen Wissenschafts und Sprachtheorie*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Trudgill, Peter (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. London: Penguin Books, Fourth Edition.
- van Haute, Emilie (Ed.). (2016). *Green Parties in Europe*. New York: Routledge, 1st Edition.
- Voegelin, Charles F. ve Voegelin, Florence M. (1964). "Languages of the World: Native America Fascicle One". *Anthropological Linguistics*. C. 6, S. 6, s. 1- 149.
- Wang, Jiayu; Guangyu, Jin ve Wenhua, Li (2023). "Changing Perceptions of Language Language in Sociolinguistics". *Humanities and Social Sciences Communications*, 10 (1): 91, s. 1-9.
- Wilhelm Trampe, *Ökologische Linguistik: Grundlagen einer ökologischen Wissenschafts und Sprachtheorie*, Opladen, Westdeutscher Verlag, 1990.
- Zhou, Wenjuan (2021). "Ecolinguistics: A half-century overview". *Journal of World Languages*. 7, 3, s. 461-486.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.ecolinguistics-association.org> (Erişim tarihi: 02.06.2024)

“Hamburger Hafen ist nur noch Nummer drei in Europa”, Spiegel, 10.02.2016.
<https://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/hamburg-hafen-ist-nur-noch-nummer-drei-in-europa-a-1076645.html> (Erişim tarihi: 27.07.2024)

<https://hamburg-business.com/en/news/hamburg-wins-green-city-year-design-award>, 19 Nisan 2021. (Erişim tarihi: 02.07.2024)

<https://www.hamburg.com/residents/green/green-network-18996> (Erişim tarihi: 18. 07. 2024)

<https://www.gds.earth/destination/Hamburg/2023/> (Erişim tarihi: 18. 07. 2024)

<https://www.hamburg.com/residents/green> (Erişim tarihi: 19. 07. 2024)

<https://www.nach-gedacht.net/bilderserien/hamburg-muelleimer/hamburg-muelleimer-sprueche.htm> (Erişim tarihi: 30.07.2024).

<https://www.pfarre-st-andrae.at/predigten/rein-oder-unrein-ist-das-die-frage/> (Erişim tarihi: 19.07.2024).

<https://www.bbc.com/news/entertainment-arts-52068546> (19.08.2024).

<https://www.ufafabrik.de/de/18007/umweltbildung-wer-wird-muellionaer.html>, “Umweltbildung: Wer wird Müllionär?”, 7 Ağustos 2024. (Erişim tarihi: 01.09.2024)

<https://elmaaltshift.com/hamburgdan-sokak-reklamлари/> (Erişim tarihi: 18.07.2024)

<https://www.bibleserver.com/search/LUT/geben%20ist%20seliger> (Erişim tarihi: 01.08.2024)

<https://kutsakitap.info.tr/?q=elc%2020:%2035-38> (Erişim tarihi: 01.08.2024)

<https://www.fachkraefteschmiede.de/news/detail/krankenhausabfaelle-abfallarten-in-krankenhausern-und-anderen-einrichtungen-des-gesundheitswesens/> (Erişim tarihi: 13.08.2024)

EKLER

Ek 1

Ek 2

Ek 3

Ek 4

Ek 5

Ek 6

Ek 7

Ek 8

Ek 9

Ek 10

Ek 11

Ek 12

Ek 13

Ek 14

Ek 15- Ek 16

Ek 17

Ek 18

Ek 19

Ek 20

Ek 21

Ek 22

Ek 23

Ek 24

Ek 25

Ek 26

Ek 27

Ek 28

Ek 29